

Strategie předcházení šikaně

ZÁKLADNÍ ŠKOLA, PŘÍBRAM VIII, ŠKOLNÍ 75

Metodická pomůcka – příloha MPP 2024 -2025

Obsah

1. Předmět, cíl programu
2. Základní metodické pokyny MŠMT
3. Vymezení základních pojmů
 - šikanování
 - přímá podoba šikany /verbální, neverbální, fyzická, kombinovaná/
 - nepřímá podoba šikany
 - kyberšikana
4. Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků
 - odpovědnost školy za ochranu zdraví žáků
 - odpovědnost pedagogických pracovníků
5. Prevence proti šikanování
6. Varovné signály šikany
7. Zakrývání šikany
8. Kdo začíná šikanovat – motivy
9. Informace pro žáky
10. Informace pro pedagogy: Postupy při řešení a metody vyšetřování šikanování
11. Ošetření oběti, potrestání agresora
12. Doporučená literatura

1. Předmět

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Důležité je zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany již došlo nebo ne.

Je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále pak nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům školy. Zaměřuje se především na prevenci šikany a nabízí postupy řešení šikanování.

2. Základní metodické pokyny

Tento Program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MSMT – 21149/2016)

3. Vymezení základních pojmů

Šikanování je jaké jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrášovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.

Přímá podoba šikany zahrnuje fyzické útoky, vydírání, poškozování věcí, krádeže druhé osobě, ale i útoky slovní – nadávky, pomluvy, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání.

Verbální šikana – např. vulgární nadávky, zraňující komentáře, výhrušky...

Neverbální šikana – např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání výhrušných výrazů ve tváři...

Fyzická šikana – např. bití, plivání, tahání za vlasy...

Kombinovaná šikana – kombinace předchozích

Nepřímá podoba šikany má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení, útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor často využívá prostředníka a neútočí přímo. Může jít o záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení

ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

Kyberšikana – elektronická šikana, může mít podobu výhrůžných sms, e-mailů, prezentace ponižujících videí, zraňujících komentářů, rozesílání vulgárních koláží, zakládání falešných profilů spolužáků či učitelů.... Může mít mnohem větší a trvalejší dosah než předchozí formy.

Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestních činů či provinění – vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 197 a), poškozování cizí věci (§ 257).

4. Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

Škola je odpovědná v souladu s ustanovením §29 zákona č.561/2004 Sb. školský zákon. Je povinná zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování.

Každý pedagogický pracovník je povinen řídit se příslušnými pokyny a ustanoveními.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§ 168, 167 trestního zákona).

V úvahu přicházejí i další trestné činy – nadřování (§ 166), schvalování trestného činu (§ 165). Skutkovou podstatu účastnictví na trestném činu (§ 10) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu (např. nechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.).

5. Prevence proti šikanování

Základem prevence šikanování a násilí ve škole je:

- Školní vzdělávací program
- Minimální preventivní program
- Systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků
- Pravidelná školení metodika prevence, výchovného poradce
- Vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů v kolektivu, upevňování zdravých norem chování ve třídách
- Informování pedagogických pracovníků, rodičů i žáků o problematice šikanování
- Zapracování prevence proti šikanování do školního řádu a dodržování šk. řádu
- Spolupráce se specializovanými institucemi
- Pravidelná setkání třídní učitel – žáci - Komunitní kruh
- Informační nástěnka školního metodika prevence
- Schránka důvěry
- Práce výchovně – preventivního týmu ve složení: výchovný poradce, metodik prevence, speciální pedagogové

6. Varovné signály šikany

Příklady - **NEPŘÍMÉ ZNAKY ŠIKANOVÁNÍ**

- Žák je o přestávkách často osamocený, nemá kamarády, vyhledává blízkost učitelů.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči, stává se uzavřeným.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečistěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Příklady – **PŘÍMÉ ZNAKY ŠIKANOVÁNÍ**

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, hrubé žerty, urážení rodičů, vysmívání se slabostem a handicapům.
- Honění, strkání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu. Agresoři berou peníze, zabavují kapesné, ničí oblečení, přivlastňují i věci oběti, ukradnou nebo ničí učebnice, sešity oběti nebo na ně kreslí různé symboly, plivou na svačinu,...
- Násilné a manipulativní příkazy – zákaz mluvit s kamarádem, donucování oběti jíst jídlo, do kterého bylo napliváno,...

7. Zakrývání šikany

1. Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace.
2. Agresoři často vynalézavě lžou, používají falešné svědky a nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi.
3. Pro ostatní členy nemocné skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako žalování.
4. Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu.
5. Někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování.

8. Kdo začíná šikanovat – motivy

- Upoutání pozornosti – být středem pozornosti
- Zabíjení nudy
- Chce vykonat něco velkého, dokázat si své schopnosti
- Prevence – chce předejít svému týrání, pro jistotu začne šikanovat
- Zkouší, co druhý vydrží

9. Informace pro žáky - šikanování

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál?

Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto?

Překonej strach a zajdi za učitelem, kterému důvěřuješ:

- třídní učitel

- výchovný poradce

- metodik prevence

- ředitel školy

Svěř se rodičům.

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak.

Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

Později se otravování života stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi některými spolužáky. Převládá v nich bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“ Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct, je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- **Obrat' se na učitele, kterému důvěřuješ. Může ti skutečně pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.**
- **Svěř se svým rodičům.**
- V případě, že nenajdeš odvahu říct to ani svým rodičům, zavolej na pražskou **Linku bezpečí, 116 111**. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.

10. Informace pro pedagogy: Postupy při řešení a metody vyšetřování šikanování

Existují dva typy situací:

1. První zahrnuje situace, které **škola zvládne řešit vlastními silami**. Do této skupiny patří postupy pro počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádia šikanování
2. Druhý zahrnuje situace, kdy škola potřebuje **pomoc z venku** a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi – SVP, PPP, OSPOD.... Pokud šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, oznamujeme tuto skutečnost Policii ČR. Sem patří řešení případů pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuchu skupinového násilí vůči oběti...

Postupy při řešení šikanování „vlastními silami“:

1. Vždy dejte najevo, že jste ten správný člověk, kterého si žák vybral. Vaším úkolem není problém vyřešit, ale nabídnout pomoc, jejímž cílem je navázat kontakt a hledat další adekvátní kroky. Zdůrazněte, že dítě není na problém samo a zajistěte ochranu oběti!
2. Nikdy neřešte problém před celou třídou!

3. Rozhovor s těmi, kteří na šikanu upozornili a s oběťmi provádějte vždy zvlášť!
NIKDY NESMÍ DOJÍT KE KONFRONTACI OBĚTI A AGRESORA!!!
4. Proved'te o všech zjištěných okolnostech podrobný zápis, případně nabídněte dítěti hned na začátku odbornou pomoc výchovného poradce, školního metodika prevence...
5. Informujte neprodleně školního metodika prevence (dále jen ŠMP), prodiskutujte další postup. Je-li informován jiný než třídní učitel, informujte též třídního učitele a společně sledujte účinnost opatření.
6. ŠMP informuje neprodleně ředitele školy.
7. Pokud možno pracujte ve spolupráci s výchovně - preventivním týmem nebo ve dvojici.
8. Podle závažnosti situace jsou potřebné informace předány učitelskému sboru – mimořádná schůze, přednesení případu, výchovná opatření, způsob práce s klimatem třídy. Domluva pedagogů na spolupráci – práce s třídním kolektivem pod vedením ŠMP, školního psychologa a výchovného poradce.

Metody vyšetřování šikany:

A) Pro vyšetřování počáteční šikany:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

B) Pokročilá šikana:

1. Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů a křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vyšetřování.

11. Ošetření oběti, potrestání agresora

V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

Dále pracujeme s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkujeme péči odborníků jako oběti.

Pro potrestání agresorů lze užít:

- výchovná opatření
- snížení známky z chování
- doporučení zákonným zástupcům agresorů návštěvy či umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, realizovat dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu
- podání návrhu OSPODu k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním do diagnostického ústavu
- vyrozumění Policie ČR

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli.

12. Doporučená literatura z oblasti školního šikanování

Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Kolář, M. (1997, 2000). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.

Kolář, M. (2005). Školní násilí a šikanování. Ostrava: CIT, Ostravská univerzita.

Kolář, M. (Ed.) (2004). Školní šikanování. Sborník z první celostátní konference konané v Olomouci na PF UP 30.3.

Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR.

Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: sborník metod. Praha, IPPP.

Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál.

Časopisy

Kolář, M. (2007). Český školský program proti šikanování. Perspektivy. In: Sociálna prevencia. Bratislava: Národné osvetové centrum.

Kolář, M. (2007). Český školní program proti šikanování. Právo a rodina č.3/2007

Kolář, M. (2006). Jak na šikanu? Psychologie dnes 2 (12), 16-18

Kolář, M. (2005). Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3-7.

Kolář, M. (1998). Soudce Lynch na českých školách? Vyšetřování a léčba specifických typů šikan; in Sborník „Prevence šikanování ve školách“, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Praha.